

Катерина Казаченко

здобувачка магістерського рівня вищої освіти

спеціальності «Психологія»

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка,

м.Тернопіль, Україна.

kazachenko673@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ, ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Психологічний супровід – це комплекс професійних заходів, спрямованих на створення оптимальних соціально-психологічних умов для емоційного благополуччя, розвитку, виховання та навчання дитини в контексті їх взаємодії (вчитель – батьки – учень тощо).

Науковці застосовують термін «супровід» для опису недирективного підходу в психологічній допомозі, який зосереджується не тільки на поліпшенні чи вдосконаленні, а й на розвитку та саморозвитку самосвідомості особистості. Цей підхід запускає механізми саморозвитку та активізує внутрішні ресурси особистості [7]. Фахівці підкреслюють важливість підтримки природно сформованих реакцій, процесів і станів особистості, що дає змогу людині не тільки поліпшувати своє психічне та емоційне благополуччя, але й відкривати нові можливості для розвитку.

Наприклад, М. Мушкевич, аналізуючи систему психологічного супроводу молодших школярів, підкреслює, що психолог повинен будувати супровід так, щоб він був орієнтований на профілактику і розвиток позитивного настрою з самого початку навчання. Однак дослідниця також зауважує, що для того, щоб створити належні умови для розвитку, необхідно мати чітке уявлення про цілісну картину особистісних змін і розуміння закономірностей їх виникнення. Без цього неможливо забезпечити ефективний процес супроводу [7].

Об'єкт, предмет та зміст психолого-педагогічного супроводу поступово розширюються, а цей напрямок роботи набуває все більшого значення в контексті виховання, здатного поступово замінювати контроль на різних етапах розвитку дитини. Так, Н. Крилов зазначав, що у випадку дружніх взаємин між дорослим і дитиною, виховання як окрема педагогічна діяльність втрачає свою необхідність [7]. Важливу роль у формуванні теоретико-методичних основ психолого-педагогічного супроводу відіграли уточнення, які підкреслюють, що такі засади підтримують ідеї особистісно-орієнтованого підходу, сприяючи розвитку суб'єктного потенціалу дитини.

Попри те, що психолого-педагогічний супровід не має чіткого і завершеного наукового визначення, він охоплює багато наукових сфер: педагогіку, соціальну педагогіку, психологію, соціологію. Це також стосується методів виховання, таких як «вільне спілкування» або «товариські взаємини між дорослим і дитиною», що є важливими аспектами цього підходу.

Аналіз літератури щодо психолого-педагогічного супроводу дозволяє виділити різні критерії для його класифікації, серед яких можна відзначити форму роботи, предмет і об'єкт. Наявність дискусій стосовно ефективності такого супроводу також є важливою темою. Зокрема, О. Копан виокремлює дві основні групи критеріїв для оцінки ефективності: перша стосується розвитку дитини, а друга – позитивного впливу умов навчання та виховання на цей процес. Однак, незважаючи на ці критерії, їх точне визначення є складним завданням, яке потребує більшої конкретизації, зокрема через нормативні орієнтири для різних вікових категорій [6].

У контексті кримінального провадження особливого значення набуває саме психологічний супровід, сутність якого визначається як комплексна система заходів, спрямованих на забезпечення емоційного, психологічного та соціального благополуччя особи, яка стала учасником кримінального процесу. Цей супровід особливо важливий у випадку, коли йдеться про дітей, які виступають потерпілими або свідками злочинів. Основною метою психологічного супроводу є мінімізація негативного впливу кримінального

провадження на психічний стан дитини, зниження рівня стресу та створення умов для її реабілітації. В умовах слідчих дій важливо забезпечити захист дитини від ретравматизації, що може відбуватися внаслідок допитів або інших процесуальних дій [6, с. 130].

Дослідники Н. Бочкор, О. Цільмак, О. Швед, Л. Шевченко та С. Яковенко виокремлюють кілька ключових компонентів у психологічному супроводі в контексті кримінального провадження. Це, перш за все, емоційна підтримка, яка надається дитині під час її участі у слідчих діях чи судових засіданнях. Залучення кваліфікованих психологів, які володіють спеціалізованими методиками роботи з дітьми, дозволяє не лише знизити рівень тривожності, але й покращити якість свідчень [3]. Як зазначає Д. Похілько в методичних рекомендаціях щодо роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната», створення дружнього середовища є важливим аспектом забезпечення психологічного комфорту дитини [9, с. 22].

Іншим важливим компонентом психологічного супроводу Л. Волинець, Л. Гурковська та І. Савчук визначають діагностику емоційного стану дитини, яка дозволяє визначити ступінь її травматизації та розробити індивідуальний план підтримки. Застосування стандартизованих методів оцінки, таких як опитувальники та проєктивні методики, дозволяє виявити потенційні ризики для психічного здоров'я дитини [4, с. 114]. У цьому контексті важливо враховувати індивідуальні особливості дитини, її вікові та соціальні характеристики, що сприяє підвищенню ефективності реабілітаційних заходів [8, с. 218].

С. Гарькавець зазначає, що особливе значення у процесі психологічного супроводу мають заходи реабілітації, які проводяться після завершення кримінального провадження. Діти, які зазнали травматичного досвіду, потребують довготривалих програм підтримки, спрямованих на відновлення їхнього психічного здоров'я та соціальної адаптації. Участь сім'ї дитини у цих програмах є обов'язковою умовою, оскільки вона забезпечує емоційну стабільність і сприяє зміцненню міжособистісних зв'язків. Психологи також відіграють важливу роль у навчанні батьків навичкам ефективної підтримки дитини, що є запорукою успішної реабілітації [5, с. 603].

В умовах воєнного стану психологічний супровід дітей в кримінальному провадженні набуває особливої актуальності, оскільки діти, які стають свідками чи жертвами насильства, і можуть зазнавати серйозних емоційних потрясінь. Як свідчать дослідження, здійснені Л. Прудкою, які пережили травматичні події, потребують особливих підходів у роботі, що включають використання інтерактивних методик, таких як арт-терапія, казкотерапія тощо. Ці методики сприяють емоційному розвантаженню та допомагають дитині впоратися з пережитими труднощами [10, с. 219].

С. Авраменко звертає увагу на досвід міжнародних практик, які пропонують ефективні моделі взаємодії з дітьми у кримінальних провадженнях. Наприклад, у країнах Скандинавії активно застосовують методи залучення мультидисциплінарних команд, що включають психологів, соціальних працівників та юристів [1].

С. Белан, та Т. Луценко вказують на важливість такого підходу, який дозволяє створити безпечне середовище для дитини та забезпечити всебічну підтримку на всіх етапах кримінального провадження [2, с. 200].

Таким чином, психологічний супровід у контексті кримінального провадження визначено як багатокомпонентну систему заходів, спрямованих на забезпечення емоційного, психологічного та соціального благополуччя дитини, яка є учасником кримінального провадження. Основними завданнями психологічного супроводу є мінімізація стресу, пов'язаного з участю дитини у слідчих та судових діях, запобігання ретравматизації та створення умов для її реабілітації.

Психологічний супровід включає емоційну підтримку, діагностику психоемоційного стану та реабілітаційні заходи, які спрямовані на інтеграцію дитини у соціальне середовище. Впровадження інноваційних методик, залучення кваліфікованих фахівців та розробка індивідуальних програм підтримки є ключовими умовами ефективного захисту прав та інтересів дітей у складних життєвих обставинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко С. М. Допит неповнолітніх осіб, які стали жертвами статевих злочинів: нормативно-правовий аспект. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. № 1. С. 279–288.
2. Белан С. В., Луценко Т. О. Особливості залучення спеціаліста-психолога у кримінальному процесі. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. № 7. С. 28–36.
3. Бочкор Н. П., Цільмак О. М., Швед О. В., Шевченко Л. О., & Яковенко С. І. «Зелені кімнати»: психологічні особливості організації роботи з дітьми. Київ: Україна. 2012. 112 с.
4. Волинець Л. С., Гурковська Л. П., Савчук І. В. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик: посібник. Київ: К.І.С. 2011. 132 с.
5. Гарькавець С. О. Психологічні основи віктимології. Навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. 170 с.
6. Копан О.В. Міжнародний досвід захисту прав дітей – жертв злочину під час проведення окремих слідчих дій. *Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення»*, 19 червня 2020 року. С. 128-133.
7. Мушкевич М.І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1338/3/pon_suprov.pdf (дата звернення 19.12.2024).
8. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної

практик / Авт.: Волинець Л. С., Гурковська Л. П., Савчук І. В. К.: ТОВ “К.І.С.”, 2011. 132 с.

9. Похілько Д.С. Психологічні наслідки порушення прав дитини в умовах військової агресії. *Захист прав дитини в умовах військової агресії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 215-218.

10. Прудка Л.М. Психологічні особливості допиту дітей, які постраждали від воєнних дій. *Захист прав дитини в умовах військової агресії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 218-221.